

Elżbieta SZYMAŃSKA¹

SERWICYZACJA GOSPODARKI JAKO ŹRÓDŁO JEJ TRANSFORMACJI

Streszczenie

Celem artykułu jest określenie roli sektora usług w procesie transformacji gospodarczej. Dotyczy to przekształceń w sektorze usług i rosnącego wpływu usług na gospodarkę światową, w związku z procesem przekształceń dokonujących się w innych sektorach. Aby osiągnąć założony cel, dokonano analizy udziału zatrudnienia w usługach w ogólnej liczbie pracowników oraz wkładu tego sektora w tworzenie wartości dodanej. Rozważania przeprowadzono na podstawie publikacji naukowych i dostępnych danych statystycznych, publikowanych przez Eurostat i OECD.

Słowa kluczowe: sektor usług, zatrudnienie, wartość dodana, transformacja

DEVELOPMENT OF SERVICE SECTOR AS ORIGIN OF ECONOMIC TRANSFORMATION

Summary

The aim of this paper is to determine the role of the service sector in the process of economic transformation. The author explores the transformations within the service sector and the growing impact of services on the entire world economy, in connection with the process of change in other sectors. To accomplish this objective, the author analyses the share of those employed in services in the total number of workers, and the share of this sector in the creation of added value. The paper is based on scientific publications and available statistical data published by Eurostat and the OECD.

Key words: service sector, employment, added value, transformation

DOI: 10.15290/ose.2015.01.73.09

1. Wstęp

Usługi stały się najważniejszym sektorem w gospodarkach krajów wysoko rozwiniętych. Gospodarki nie tylko rosną, ale także zmieniają swoją strukturę w miarę rozwoju gospodarczego [Winiński, 2013, s. 3]. Przekształcenia strukturalne gospodarki to proces zachodzący w długim horyzoncie czasowym. Termin *transformacja* jest używany jako synonim terminów: *zmiana*, *rozwój* lub *postęp*. Szczepański [Szczepański, 1999, s. 61-74]

---

¹ Dr hab. Elżbieta Szymańska – Wydział Zarządzania, Politechnika Białostocka; e-mail: e.szymanska@pb.edu.pl.

uznaje transformację za jeden z trzech zasadniczych sposobów przekształcenia rzeczywistości, wymieniając następujące: reformy, rewolucje, transformacje.

Ważnym czynnikiem transformacji jest wzrost znaczenia sektora usług we współczesnej gospodarce. Głównym argumentem na potwierdzenie tej tezy są zmiany udziału sektora usług w tworzeniu wartości dodanej i zatrudnieniu ogółem w wybranych krajach. Zjawisko wzrostu znaczenia sektora usług było widoczne już w połowie XX wieku, a w niektórych krajach (np.: Anglii, Belgii, USA) jego udział w tworzeniu PKB przewyższał inne działy gospodarki już na początku XX wieku. Największy wzrost znaczenia usług przypada na początek XXI stulecia i okres ten stanowi zakres czasowy ujęty w niniejszych rozważaniach. Opierając się na danych statystycznych OECD i Eurostatu, Autorka ilustruje wzrost znaczenia tego sektora.

Rozkwit cywilizacji usługowej określa się procesem serwicyzacji [Puślecki, Szymaniak, Kałużna, 2010, s. 13; Dąbrowska, 2008, s. 5; *Serwicyzacja...*, 2010, s. 15]. Z punktu widzenia statystyki gospodarka europejska może więc być opisana jako „gospodarka usługowa”, gdyż jej wyznacznikiem jest minimum pięćdziesięcioprocentowy udział kosztów związanych z funkcjonowaniem usług w procesie produkcji dóbr i usług [Giarini, 1986]. W Unii Europejskiej około 70% całkowitego zatrudnienia oraz około 72% wartości dodanej brutto wytworzonej przez kraje członkowskie pochodzi z sektora usług [*Challenges...*, 2009].

W świetle tych danych może dziwić widoczna marginalizacja problematyki usługowej występująca w obszarze teoretycznym, głównie w zakresie nauk ekonomicznych, co jest przedmiotem zainteresowania wielu współczesnych ekonomistów. Na niską pozycję usług w badaniach ekonomicznych zwracają uwagę między innymi: J. Howells, F. Gallouj, K. Rogoziński, A. Dąbrowska, P. Niedzielski, E. Oziewicz, M. Chłodnicki, F. Klosowski, A. Franklin i M. Crang. Istotnym problemem badawczym, który należy podjąć jest transformacja gospodarki odbywająca się pod wpływem procesu serwicyzacji, zauważalna we wszystkich krajach Unii Europejskiej, w tym w Polsce.

W artykule podjęto problem przekształceń strukturalnych zachodzących w gospodarkach państw wysoko rozwiniętych, w tym członków Unii Europejskiej, Japonii i Stanów Zjednoczonych. Jest ona przedmiotem zainteresowania naukowców od wielu lat, znajdując odzwierciedlenie w teorii przekształceń strukturalnych, np. w teorii Simona Kuzneta [Kuznets, 1966] lub Hollisa Chenery’ego [Chenery, 1975].

Celem opracowania jest próba określenia roli sektora usług w procesie transformacji gospodarczej. Dotyczy to z jednej strony przekształceń przebiegających w ostatnich latach (po roku 2000) w ramach samego sektora, z drugiej zaś wpływu usług na całą gospodarkę światową w związku z procesem jej serwicyzacji [*Ekonomia*, 2007, s. 408]. Do realizacji postawionego celu wykorzystano następujące mierniki: udział pracujących w usługach w ogólnej liczbie pracujących i udział tego sektora w tworzeniu wartości dodanej. Rozważania oparto na publikacjach naukowych oraz dostępnych danych statystycznych, opublikowanych przez Eurostat i OECD.

2. Rozwój badań nad rolą sektora usług w gospodarce europejskiej

Koncepcja trójsektorowej struktury gospodarczej, jej zmian i prawidłowości rozwoju sektorów (teoria trzech sektorów gospodarki) została zapoczątkowana przez J. Furastiego [Rogoziński, 2000, s. 93]. U podstaw tej teorii leży teza o zmieniającej się roli poszczególnych sektorów w historycznie ujmowanym procesie rozwoju gospodarek, mianowicie zmniejszenie się znaczenia sektora rolniczego, wzrost, stabilizacja, a następnie także zmniejszanie się udziału sektora przemysłowego oraz ustawiczny wzrost roli sektora usługowego związany z rozwojem gospodarczym. Zmienność pozycji danego sektora (dominująca, drugoplanowa, peryferyjna) jest identyfikowana tak w klasycznym ujęciu, jak i kolejnych jego modyfikacjach, głównie poprzez analizę udziału sektorów w ogólnym bilansie absorpcji siły roboczej. Znaczenie praktyczne teorii trzech sektorów gospodarki wiąże się z ukierunkowaniem badań procesów rozwoju społeczno-ekonomicznego m.in. na ewolucję struktur zatrudnienia. Teorię przemian strukturalnych rozwinął Hollis Chenery (wraz z zespołem badaczy, między innymi z M. Syrquin), [Syrquin, 1975], budując modele ekonometryczne i prowadząc szeroko zakrojone badania empiryczne kilkudziesięciu krajów słabo rozwiniętych, jak i tych, które zapoczątkowały lub zaawansowały już proces uprzemysłowienia. Efektem tych dociekań były określone wzorce przekształceń strukturalnych w procesie industrializacji, łącząc wspólne, ujednociające cechy tych przekształceń z procesem wzrostu gospodarczego. Późniejsze badania uzupełniły te obserwacje i wykazały, iż trwały proces przekształceń strukturalnych powoduje zmianę tendencji w postaci zmniejszania się przemysłu przetwórczego na pewnym, na ogół już wysokim, poziomie rozwoju gospodarczego [Winiński, 2013, s. 4].

Określenie *usługa* jest często używanym terminem, jednakże od początku badań nad usługami wiele trudności stwarzało ich zdefiniowanie, na co zwracało uwagę wielu badaczy, między innymi: F. Gallouj, A. Gilmore, F. Kłosowski, K. Rogoziński, A. Dąbrowska.

O problemach tych najlepiej świadczy liczba definicji oraz sposobów opisu usług i ich funkcji [Rogoziński, 2000, s. 29]. Sytuacja ta jest zdaniem A. Masłowskiego [Masłowski, 2000, s. 9-15], o tyle paradoksalna, że z jednej strony obserwuje się w gospodarce systematyczną zmianę proporcji na korzyść trzeciego sektora, wytwarzającego dobra niematerialne, jakimi są usługi. Z drugiej strony można zauważyć daleko posuniętą rozbieżność poglądów na to, czym one są. Trudność definiowania usług wiąże się ponadto z problemami wynikającymi z występowania coraz to nowych rodzajów działalności usługowej, na co zwracają uwagę między innymi F. Kłosowski [Kłosowski, 2006, s. 47], F. Gallouj [Gallouj, 2002] i A. Dąbrowska [Dąbrowska, 2008]. Stąd pojawiła się tendencja do formułowania definicji opartych na zaprzeczeniu lub też posiadających bardzo ogólny charakter.

Poczynając od 1980 roku, WTO zamieszcza w dorocznych raportach dane dotyczące handlu usługami, które wraz ze statystykami obrotów usługowych, opracowanymi przez MFW, stanowią podstawę analizy światowego handlu usługami, mimo że dane te nie obejmują wszystkich krajów i wszystkich rodzajów usług, co utrudnia wiarygodne porównania danych statystycznych dotyczących struktury handlu usługami. Z uwagi na niejednoznaczność w pojmowaniu istoty usług oraz problemy związane z ich

definiowaniem, organizacje zajmujące się badaniem i oceną obrotu usługami oraz jego regulacją, takie jak WTO, ONZ [Central..., 2002], Eurostat czy Międzynarodowy Fundusz Walutowy (MFW) [International..., 2012], nie przyjmują definicji lecz, podobnie jak większość państw, posługują się klasyfikacją, która stosunkowo precyzyjnie wymienia rodzaje usług. Należy zauważyć, że w dokumentach europejskich widać tendencję do coraz szerszego ujmowania tego zagadnienia, o czym świadczy definicja usług zawarta w najważniejszym dokumencie Unii Europejskiej dotyczącym usług, a mianowicie *Dyrektywie usługowej* [Dyrektywa..., 2006, art. 4 pkt. 1].

Autorka proponuje definiowanie usługi jako społecznie użytecznego świadczenia, w którym dominują elementy niematerialne, a które wnosi pewną wartość dodaną. Przy czym element niematerialny powinien być głównym motywem dokonania zakupu przez usługobiorcę [Szymańska, 2013, s. 24].

Usługi są obecnie przedmiotem badań wielu dyscyplin naukowych – ekonomii, geografii, urbanistyki, socjologii, ale pierwotne zainteresowanie tą dziedziną ma „korzenie” ekonomiczne, gdyż to właśnie ekonomia wniosła najwięcej zarówno do teorii, jak i badań empirycznych [Kłosowski, 2006, s. 71]. Sektor usług był przez długi czas niedoceniany przez ekonomistów i traktowany jako nieprodukcyjna, czyli niejako niepotrzebna działalność, pełniąca ewentualnie funkcję pomocniczą względem przemysłu i rolnictwa, mimo że sama problematyka usług, jako określonego rodzaju działalności, pojawiła się w teorii ekonomii stosunkowo wcześniej. Dotyczy to m.in. rozważań o bogactwie narodowym, czynnikach tego bogactwa oraz sposobach i środkach jego pomnażania. Za prekursora dyskusji nad pojęciem i rolą usług w ekonomii klasycznej uznaje się A. Smitha i jego dzieło pt.: *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów* [Janoś-Kresło, 2008, s. 11; Dąbrowska, 2008, s. 12]. Według Smitha, usługi zaliczały się do pracy nieprodukcyjnej, gdyż (...) *jeden rodzaj pracy powiększa wartość przedmiotu, w który pracę włożono, a drugi takiego rezultatu nie daje. Pracę pierwszego rodzaju można nazwać produkcyjną, ponieważ dostarczą wartości, pracę zaś drugiego rodzaju – nieprodukcyjną* [Smith, 1954, s. 417]. Definicja ta była szeroko dyskutowana w środowisku ekonomistów, zaś zdaniem M. Blauga [Blaug, 2000, s. 72] położyła się cieniem na dalszych badaniach i ocenie działalności gospodarczej w sferze usług. Należy jednak brać pod uwagę ówczesne uwarunkowania działalności gospodarczej, które model rozwoju gospodarczego (nie zawierający usług), wyjaśniał w sposób dostateczny. Wprowadzenie sfery usług do teoretycznego modelu wzrostu gospodarczego stanowiłoby niewątpliwą komplikację ze względu na ich niematerialny charakter.

Już niektórzy klasycy krytykowali poglądy A. Smitha, dostrzegając pozytywny wpływ usług na gospodarkę. W grupie krytyków znalazł się między innymi przedstawiciel francuskiej szkoły ekonomii klasycznej, szwajcarski ekonomista, J. C. L. Sismonde de Sismondi [Sismonde de Sismondi, 1955, s. 131], który podkreślał konieczność podejmowania przez społeczeństwo działań, które dbałyby nie tylko o majątek człowieka, ale również o jego ciało. Stanowisko przeciwstawne do A. Smitha zajął również J. B. Say [Say, 1960], którego poglądy zdaniem G. Spsychalskiego [Spsychalski, 1999, s. 73] były przełomowe z punktu widzenia postrzegania znaczenia usług. On także jako pierwszy użył pojęcia „usługi” do opisanie owej niematerialnej działalności. Say głosił pogląd, że każda praca użyteczna jest pracą produkcyjną, gdyż dzięki niej są zaspokajane różnorodne

potrzeby konsumpcyjne społeczeństwa, czyli poza dobrami konsumpcyjnymi są również wytwarzane usługi. Podobną opinię wyrażał A. Marshall. Twierdził, że bogactwo oznacza wszelkie rzeczy będące przedmiotem pożądania, które mogą być dobrami materialnymi lub też niematerialnymi, gdyż bogactwo to zasób obu rodzajów dóbr [Marshall, 1925].

Wyraźne zmiany w postrzeganiu roli usług w gospodarkach narodowych oraz w gospodarce globalnej nastąpiły na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Od tego czasu zauważa się znaczny wzrost zainteresowania sektorem usług zarówno w krajach Europy Zachodniej oraz USA, jak i w państwach bloku środkowo-wschodniej Europy, które uwolniły się właśnie spod dyktatu Związku Sowieckiego.

Potrzeba intensywnych badań nad usługami stała się w wielu krajach oczywista i nadano jej w XXI wieku należyty status ważności. Świadczą o tym, żeby wymienić te najbardziej znaczące, badania: Eurostatu, OECD, Uniwersytetu w Maastricht (UNU MERIT). Kraje członkowskie Unii Europejskiej są zobligowane podporządkować się *Dyrektywie Usługowej* [Dyrektywa..., 2006], którą można uznać za najważniejszy dokument dotyczący sektora usług w Unii Europejskiej. Zrodziły się również międzynarodowe inicjatywy stawiające sobie za cel badanie III sektora. Badacze usług powołali międzynarodowe sieci badawcze, nierzadko wspierane przez fundusze narodowe lub ponadnarodowe instytucje. Chłodnicki [Chłodnicki, 2008, s. 13-14] wymienia tu przykłady inicjatyw w zakresie tworzenia międzynarodowych sieci badawczych usług: *International Monitoring of Activities and Research in Services (MARS)*, *Innovation Policy Project in Services (IPPS 2006-2007)*, *Deeper Integration in Scientific Communities*, *Integration in the SRII*.

Pomimo trudności definicyjnych oraz niejednorodnego podejścia do usług, w polityce gospodarczej poszczególnych krajów wyodrębnia się sektor usług, którego zakres i nomenklatura podlegają ciągłym zmianom i modyfikacjom. Niezaprzeczalnym faktem jest, że odgrywa on wiodącą rolę w gospodarkach większości krajów wysoko rozwiniętych, a także w gospodarce Polski.

3. Transformatywna rola usług w gospodarce

W literaturze przedmiotu dotyczącej przekształceń (transformacji) strukturalnych należy przede wszystkim przytoczyć prace Simona Kuzneta, laureata Nagrody Nobla z ekonomii, poświęcone wzrostowi gospodarczemu krajów świata zachodniego i towarzyszącym temu wzrostowi przemianom strukturalnym zachodzącym w XX wieku [Kuznets, 1966]. Kuznets podkreślał, że rozwinięte gospodarczo kraje zachodnie osiągnęły podobną strukturę ekonomiczną (produkcji, zatrudnienia itd.), mimo że proces uprzemysłowienia zaczynał się w poszczególnych krajach w różnym czasie i przebiegał z różnorodną prędkością. Kraje znajdujące na niskim poziomie rozwoju (mierzo-nym PKB *per capita*) również charakteryzują się podobnymi do siebie strukturami. W tych pierwszych dominował przemysł, a obecnie usługi, w tych drugich zaś rolnictwo.

Znaczenie sektora usług zwiększa się dzięki wzrostowi gospodarczemu wraz z postępowaniem oraz bogaceniem się społeczeństw [Kołodziejczyk, Kołodziejczyk, Pawlak, 2010, s. 85]. W opinii Bożyka [Bożyk, 2008] wzrost jego znaczenia jest nie tylko konsekwen-

cją rozwoju gospodarczego, lecz przede wszystkim jednym z warunków jego wzrostu. Lichniak [Lichniak, 2010, s. 7] ocenia, że serwicyzacja jest procesem, który determinuje konkurencyjność gospodarek i atrakcyjność inwestycyjną krajów, a więc dynamikę procesów gospodarczych. Zgodnie z założeniami współczesnej teorii wzrostu i szerszej rozumianego rozwoju gospodarczego, w większości krajów świata, także tych słabiej rozwiniętych, obserwuje się charakterystyczne przemiany strukturalne, które J. Misala ujął w schemat: deagraryzacja-deindustrializacja-serwicyzacja (lub tercjalizacja), [Misala, 2014].

Można mówić o koncepcji „gospodarki usług”, w której mamy do czynienia z całością działalności usługowych niezależnie od ich usytuowania sektorowego [Kłosowski, 2006, s. 32]. Podstawowe niezalenie w gospodarce usług, zdaniem F. Kłosowskiego, ma tercjalizacja gospodarki. Jest ona rozumiana jako wzrost znaczenia różnych rodzajów działalności usługowej, nie tylko związanych z samym sektorem usługowym, ale również z sektorem przemysłowym czy rolniczym.

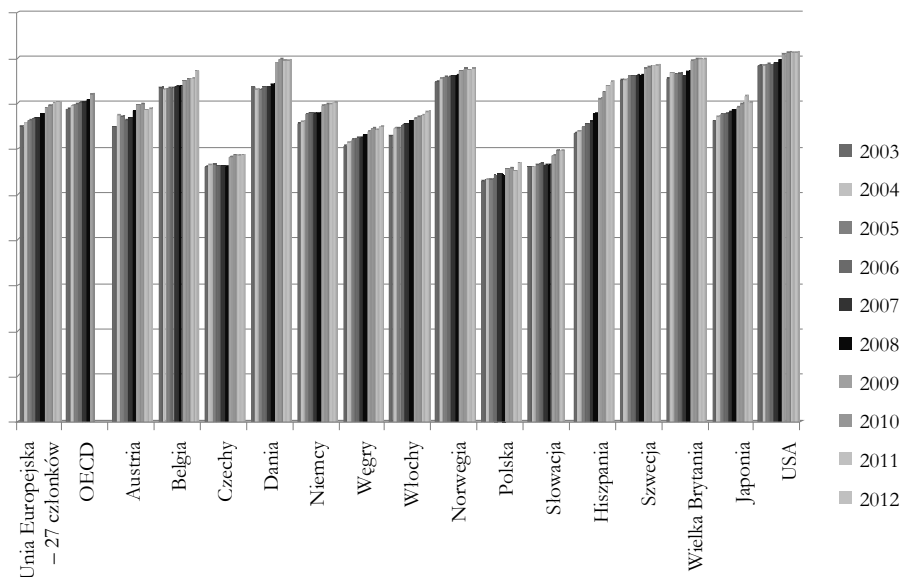
Proces serwicyzacji jest najbardziej widoczny w krajach rozwiniętych gospodarczo, takich jak: USA, Japonia oraz w krajach należących do Unii Europejskiej. W tej ostatniej grupie usługi stają się najważniejszym sektorem gospodarki. Dotyczy to szczególnie „starych członków” Unii Europejskiej, lecz dzięki rozszerzeniu sytuacja zmienia się radykalnie także w grupie państw, które przystąpiły do Unii dekadę temu [Żukrowska, 2010]. Prawie cały przyrost zatrudnienia zaobserwowany w tym okresie należy zawdzięczać usługom. Udział pracujących w usługach w stosunku do zatrudnionych w wybranych krajach Unii Europejskiej oraz w Japonii, Norwegii i USA przedstawiono na rysunku 1.

Wszystkie pokazane na rysunku kraje można zaliczyć do grupy gospodarek usługowych, chociaż poziom ich „serwicyzacji” jest bardzo zróżnicowany. Najwyższy reprezentują USA, w których udział ten przekroczył 80% w roku 2009. Niewiele niższy wskaźnik udziału zdiagnozowano w Wielkiej Brytanii (79,7%) i Danii (79,4%). Najniższe wyniki, zgodnie z przewidywaniami, stwierdzono w krajach Grupy Wyszehradzkiej, poza Węgrami. Czechy oraz Polska zaobserwowano w 2012 roku udział pracujących w usługach na poziomie niespełna 60 % (odpowiednio 58,7% oraz 57%). Słowacja natomiast w 2011 roku osiągnęła jeszcze wyższy wynik, który wynosił 59,6%. Na rysunku widać, że we wszystkich krajach, pomimo pewnych wahań, panuje tendencja wzrostowa udziału zatrudnienia w III sektorze.

Nie można kwestionować faktu, że usługi mają istotny wkład w PKB i to zarówno w krajach o wysokim, średnim, jak i niskim dochodzie – odpowiednio około 70% PKB, więcej niż połowa PKB oraz ponad 1/3 PKB. Fakt ten podkreślają praktycznie wszyscy współcześni badacze sektora usług, a między innymi: Z. W. Puślecki, A. Szymaniak, K. Kałużna [Kałużna, 2010, s. 13], K. Rogoziński [Rogoziński, 2000], M. Cyrek [Cyrek, 2008, s. 240-241], A. Kuźniar [Kuźniar, 2004, s. 30]. Należy zaznaczyć wysoki udział sektora usług w tworzeniu wartości dodanej brutto, co przedstawiono na rysunku 2.

RYSUNEK 1.

Udział sektora usług w liczbie pracujących w wybranych krajach Unii Europejskiej w latach 2003-2012 (w %)

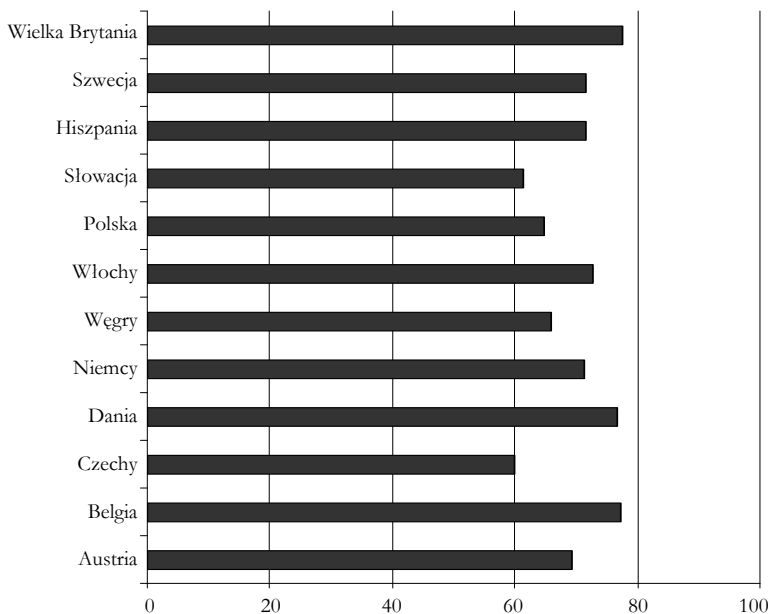
Źródło: opracowanie własne na podstawie: [OECD Labour..., 2014, s. 43].

Podobnie jak w przypadku zatrudnienia, także w tworzeniu wartości dodanej brutto, to sektor usług odgrywa największą rolę. Spośród prezentowanych krajów udział ten w roku 2010 był największy w Wielkiej Brytanii i wynosił 77,5%. W Polsce również udział usług w tworzeniu wartości dodanej brutto jest znaczący i w tym samym okresie wyniósł 64,9%, podczas gdy w roku 1995 wyniósł 54%.

Zwolennicy tezy o pozytywnym wpływie usług na rozwój społeczno-gospodarczy zaznaczają, że duże znaczenie usług dla gospodarki wynika nie tylko z ich kluczowego udziału w PKB i zatrudnieniu, lecz z bliskich powiązań z innymi sektorami. Wskazywali na to między innymi J. Gershuny i I. Miles [Gershuny, Miles, 1983] oraz Z. W. Puślecki, A. Szymaniak, K. Kałużna [Puślecki, Szymaniak, Kałużna, 2010]. Funkcje usługowe są zintegrowane z działalnością produkcyjną, począwszy od aktywności rolniczej, a skończywszy na wszystkich działach przemysłu [Usługi..., 2009, s. 158-159]. Usługi mają bardzo istotne znaczenie dla rozwoju innych sektorów gospodarki, ponieważ stanowią ważny wkład w produkcję, zarówno produktów materialnych, jak i innych usług. Warto podkreślić, że są jednocześnie zasadniczym kanałem dystrybucji tychże produktów do ostatecznych odbiorców.

RYSUNEK 2.

Udział sektora usług w tworzeniu wartości dodanej brutto w wybranych krajach Unii Europejskiej w 2010 roku (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Węgrzyn, Balana, 2013].

Zgodnie z prawem Ernsta Engla, zakładającym, że udział konsumpcji towarów żywnościowych w konsumpcji całkowitej zmniejsza się wraz ze wzrostem dochodu [Bremont, Couret, Salort, 2005, s. 365] zachodzi stałe przesuwanie popytu społecznego z dóbr podstawowych na dobra trwałego użytku, a następnie na usługi. Dotyczy to zwłaszcza usług związanych z podnoszeniem jakości życia, a więc usług edukacyjnych, zdrowotnych, związanych z zagospodarowaniem czasu wolnego, czyli kulturalnych i turystyczno-rekreacyjnych oraz tych, które dziś zastępują czynności tradycyjnie wykonywane przez członków gospodarstw domowych.

Zatrudnienie kreowane przez rolnictwo i sektor przemysłowy stanowi mniej niż jedną trzecią całkowitego zatrudnienia w większości krajów Unii Europejskiej. Usługi pozostają zatem sektorem dominującym, jeżeli chodzi o zwiększanie liczby miejsc pracy w krajach Unii Europejskiej.

Prawdziwa rewolucja w tym sektorze dokonała się w latach 2001-2007 (przed kryzysem finansowym), gdy w krajach Unii Europejskiej zaobserwowano wzrost obrotów we wszystkich sektorach usług pozafinansowych (transport lądowy, transport rurociągowy, transport lotniczy, handel hurtowy, usługi dla biznesu, handel samochodami, poczta i telekomunikacja, transport pomocniczy, usługi turystyczne, usługi komputerowe, hotelarstwo i gastronomia, handel detaliczny i naprawczy). Najwyższe tempo wzrostu sprzedaży odnotowano w usługach transportowych, ze średnim wzrostem 5,8% rocznie w przypadku transportu lądowego i transportu rurociągowego.

Międzynarodowe porównania statystyczne [m.in.: *Przegląd międzynarodowy; World Development Indicators; Yearbook of Labour Statistics...*, 2011; ILO, 2012; OECD..., 2012] pokazują, że najwyższy PKB *per capita* występuje w krajach, w których sektor usług odgrywa decydującą rolę w tworzeniu wartości dodanej i stanowi główne źródło absorpcji siły roboczej. W ujęciu podmiotowym sfera podaży usług w wymianie międzynarodowej jest obszerna i obejmuje na przykład przedsiębiorstwa: turystyczne, finansowe, ubezpieczeniowe, handlowe, doradcze czy świadczące specyficzne usługi dla podmiotów wytwarzających dobra materialne [*Usługi...*, 2009, s. 35], jednak największy udział w międzynarodowym handlu mają: transport, usługi turystyczne oraz wybrane usługi dla biznesu.

W odpowiedzi na przemiany gospodarcze, związane z rozwojem usług na rynku globalnym, w roku 1995 został podpisany Układ Ogólny w sprawie Handlu Usługami (*General Agreement on Trade in Services* GATS), który jest pierwszą wielostronną umową międzynarodową ustanawiającą zasady swobodnego obrotu usługami. Należy również zwrócić uwagę na wzrastającą heterogeniczność rynku usług. Obecnie można wyróżnić ponad 160 rodzajów działalności usługowych [*Services...*, 2014], które trudno ze sobą porównać ze względu na pełnione funkcje i miejsce w hierarchii zaspokajania potrzeb.

Przyczynę procesu serwicyzacji należy upatrywać w tym, że zdaniem I. Rudawskiej [Rudawska, 2009, s. 64] przedsiębiorstwa usługowe charakteryzują się: przedsiębiorczością, elastycznością i kreatywnością, a także mają umiejętność szybkiego dostosowywania się do warunków na rynku, wyszukiwania nisz rynkowych i nawiązywania bliskiego kontaktu z klientem. Jest to możliwe dzięki prostej strukturze organizacyjnej oraz szybkości procesu decyzyjnego dostosowanego do rzeczywistych potrzeb i możliwości nabywców. Usługi zapewniają jednocześnie podstawowe warunki rozwoju pozostałym składnikom systemu społecznego, tym bardziej że ich geneza jest znacznie dłuższa od przemysłu. Należy zauważyć, że rozwój tego sektora jest ściśle związany z rozwojem gospodarki narodowej i poziomem dobrobytu społeczeństwa, gdyż istnieje tu pewna prawidłowość. Otóż im wyższy jest rozwój gospodarki, tym dynamiczniej rozwija się sektor usług [Wolska, 2008, s. 101], czyli o możliwości zdynamizowania rozwoju gospodarki i podnoszenia jej konkurencyjności obecnie decyduje rozwój nowoczesnych świadczeń usługowych [Kuczevska, 2011, s. 57]. Rola klienta, relacje pomiędzy klientem i dostawcą oraz kształt łańcucha dostaw podlegają stałym zmianom w przedsiębiorstwach produkcyjnych, co powoduje obrastanie tych przedsiębiorstw usługami zorientowanymi biznesowo [Chesbrough, 2011, s. 9]. Chesbrough sugeruje wręcz, że muszą oni przestać myśleć jak producenci, a zacząć myśleć o biznesie z perspektywy usług [Chesbrough, 2011, s. 7].

4. Podsumowanie

Oceniając dynamikę rozwoju sektora usług oraz stały wzrost jego udziału w PKB i w zatrudnieniu, warto założyć, że rozwój poszczególnych państw oraz regionów będzie coraz bardziej związany z usługami. Przyczyniają się do tego m.in. zupełnie no-

we, nieznanne wcześniej, technologie produkcji oraz automatyzacja i wzrost produktywności, które powodują zmniejszanie się miejsc pracy w sferze przemysłu. To usługi stają się sektorem gospodarki, który kreuje te miejsca pracy [Stefaniak, 2008, s. 389]. Transformacji podlega więc gospodarka światowa, przekształcając się stopniowo w gospodarkę usługową. Przy czym jest zauważalna coraz większa heterogeniczność tego sektora, gdyż powstają coraz to nowe obszary świadczenia usług (już ponad 160). Pod wpływem rozwoju działalności usługowej przekształceniu ulegają również pozostałe sektory gospodarki, których wytwory nie znajdują nabywców bez udziału świadczeń o charakterze usługowym (usług: transportowych, finansowych, marketingowych). Rozpatrując problematykę transformacji gospodarki, należałoby podjąć kwestię wpływu procesu serwicyzacji gospodarki na pozostałe jej sektory oraz konkurencyjność i atrakcyjność inwestycyjną. Jednak ze względu na obszerność zagadnienia temat ten wymaga odrębnego omówienia.

Należy uznać, że sektor usług odgrywa wiodącą rolę w gospodarce światowej, szczególnie zaś w krajach wysoko rozwiniętych, stąd wskazane jest pogłębianie badań związanych z tym sektorem.

Literatura

- Blaug M. 2000 *Teoria ekonomii: ujęcie retrospektywne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Bożyk P. 2008 *Międzynarodowe stosunki ekonomiczne. Teoria i polityka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Central Product Classification (CPC) 2002 Version 1.1. United Nation Statistical Commission przy ONZ, marzec 2002, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [<http://unstats.un.org/unsd/statcom/doc02/cpc.pdf>], data wejścia: 25.04.2014].
- Challenges for EU support to innovation in services – Fostering new markets and jobs through innovation* 2009, Commission of The European Communities, Bruksela, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [www.ec.europa.eu/], data wejścia: 15.04.2014].
- Chenery H., Syrquin M. 1975 *Patterns of Development, 1959-1970*, Oxford UP, London, Washington, DC.
- Chesbrough H. 2011 *The Case for Open Services Innovation: The Commodity Trap*, „California Management Review”, vol. 53, no. 3, DOI: 10.2307/41165948.
- Cyrek M. 2008 *Poziom rozwoju sektora usług w Polsce w układzie międzywojewódzkim*, [w:] *Usługi w Polsce – nauka, dydaktyka i praktyka wobec wyzwań przyszłości*, A. Panasiuk, K. Rogoziński (red.), Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, nr 497.
- Dąbrowska A. 2008 *Rozwój rynku usług w Polsce – uwarunkowania i perspektywy*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa.
- Dokument elektroniczny, tryb dostępu: [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/NACE_backgrounds], data wejścia: 18.05.2014].
- Dokument elektroniczny, tryb dostępu: [<http://www.worldtradelaw.net/uragreements/gats.pdf>], data wejścia 10.04.2014].
- Dokument elektroniczny, tryb dostępu: [http://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/serv_e.htm], data wejścia: 10.02.2014].

- Dyrektywa 2006/123/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 roku dotycząca usług na rynku wewnętrznym (Dz. U. L 376 z 27.12.2006), dokument elektroniczny, tryb dostępu: [http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/job_creation_measures/l33237_pl.htm, data wejścia 30.03.2014].
- Ekonomia od A do Z*, 2007 S. Sztaba (red.), Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne spółka z o.o., Warszawa.
- Engel E. 1877 *Die Productions und Consumptions-verhaltnisse des Königreiche Sachsen*, Berlin, cytat za: Bremont J., Couret J. F., Salort M. M. 2005 *Kompedium wiedzy o ekonomii*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Gallouj F. 2002 *Innovation in the Service Economy. The New Wealth of Nations*, Edward Elgar, UK&USA, Northampton.
- Gans W. 2007 *Designing New Services Service Engineering – The Holistic Approach on Service Research in Germany*, „New Research and Innovation Initiative: Technology Research and Innovation Symposium”, 30.05, Santa Clara Convention Center, cytat za: Chłodnicki M. 2008 *Ewolucja badań naukowych w usługach rynkowych*, [w:] *Usługi w Polsce – nauka, dydaktyka i praktyka wobec wyzwań przyszłości*, Tom I, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Usług, nr 497, Szczecin.
- Gershuny J., Miles I. 1983 *The New Service Economy. The Transformation of Employment in Industrial Societies*, Frances Pinter, London.
- Giarini O. 1986 *Hidden innovation*, „Science & Public Policy”, wydanie specjalne *The hidden wealth*, O. Giarini, W. R. Stahel (eds.), London, vol. 13, no. 4.
- IMF. *World Economic Outlook Database*, April 2012 Edition, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/01/weodata/index.aspx>, data wejścia: 18.05.2014].
- International Trade Statistics 2011, 2012*, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [http://www.wto.org/english/res_e/status_e/its2011_e/its2011_e.pdf, <http://www.imf.org/external/data.htm#guide> oraz <http://tsdb.wto.org/Includes/docs/W120>, data wejścia 30.04.2014].
- Janoś-Kresło M. 2008 *Usługi społeczne a zrównoważony rozwój regionów*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa.
- Kłosowski F. 2006 *Sektor usług w gospodarce regionu tradycyjnego w warunkach transformacji i restrukturyzacji. Przykład konurbacji katowickiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Kołodziejczyk M., Kołodziejczyk W., Pawlak K. 2010 *Zróżnicowanie społeczno-ekonomiczne sektora usług w Unii Europejskiej*, „Handel Wewnętrzny”, nr 4-5.
- Kuczevska L. 2011 *Sektor usług w Polsce oraz w innych krajach Unii Europejskiej*, „Handel Wewnętrzny”, nr 2, marzec-kwiecień. DOI: 10.15611/pn.2014.336.01.
- Kuznets S. 1966 *Wzrost gospodarczy narodów*, PWE, Warszawa.
- Kuźniar A. 2004 *Tendencje w rozwoju międzynarodowego handlu usługami*, [w:] *Egzemplifikacja międzynarodowych stosunków gospodarczych*, P. Bożyk (red.), WSHiP, Warszawa.
- LABORSTA. *Data base on labour statistics*, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [www.laborsta.olo.org/, data wejścia: 15.03.2014].
- Marshall A. 1925 *Zasady ekonomiki*, M. Arct., Warszawa.

- Masłowski A. 2000 *Usługi w systemie pojęć ekonomicznych*, „Handel Wewnętrzny”, nr 6, DOI: 10.15611/pn.2014.336.01.
- Misala J., *W kierunku teorii międzynarodowej wymiany usług*, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [www.we.radom.pl/pliki/upload/kmsgiir/Wymiany_uslug.pdf, data wejścia: 15.04.2014].
- OECD *Labour Force Statistics 2013*, 2014, OECD, Paris.
- OECD *Main Economic Indicators (MEI)*, 2012, OECD, Paris.
- Przegląd międzynarodowy*, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [www.stat.gov.pl, data wejścia: 10.02.2014].
- Puślecki Z. W., Szymaniak A., Kałużna K. 2010 *Usługi we wzroście konkurencyjności Unii Europejskiej*, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa.
- Rogoziński K. 2000 *Usługi rynkowe*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.
- Say J. B. 1960 *Traktat o ekonomii politycznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Services Sectoral Classification List WTO (W/120)*, *United Nations Central Product Classification (CPC)*, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [http://unstats.un.org/unsd/statcom/doc02/cpc.pdf, data wejścia: 18.05.2014].
- Serwicyzacja polskiej gospodarki*, 2010, I. Lichniak (red.), Szkoła Główna Handlowa, Warszawa.
- Sismonde de Sismondi J. C. L. 1955 *Nowe zasady ekonomii politycznej, czyli o bogactwie i jego stosunku do ludności*, t. I, Książka i Wiedza, Warszawa.
- Smith A. 1954 *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Spychalski G. 1999 *Zarys historii myśli ekonomicznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Statistics in Focus*, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/publications/collections/sif_dif, data wejścia: 18.05.2015].
- Stefaniak J. 2008 *Sektor usług a żemożność krajów i regionów UE – przyczynek do rozważań*, [w:] *Usługi w Polsce – nauka, dydaktyka i praktyka wobec nyzwań przyszłości*, t. I, A. Panasiuk, K. Rogoziński (red.), Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego Nr 497, Ekonomiczne Problemy Usług Nr 20, Szczecin.
- Szczepański J. 1999 *Reformy, rewolucje, transformacje*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa.
- Szymańska E. 2013 *Procesy innowacyjne przedsiębiorstw świadczących usługi w zakresie organizacji imprez turystycznych*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej, Białystok.
- United Nations Statistic Division, Monthly Bulletin of Statistics Online*, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [www.unstat.un.org/unsd/mbs, data wejścia: 15.05.2014].
- Usługi w gospodarce rynkowej 2009* (red.) I. Rudawska, PWE, Warszawa.
- Węgrzyn G., Balana M. 2013 *Gospodarki oparte na wiedzy i usługach – analiza porównawcza*, „Ekonomia”, nr 1(22), za: dokument elektroniczny tryb dostępu: [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/images/d/d3/Gross_value_added_at_basic_prices%2C_2000_and_2010].
- Winiecki J. 2013. *Przekształcenia strukturalne w procesie rozwoju gospodarczego: modyfikacje i rozszerzenia*, WSiIZ Working Paper Series, WP 6, dokument elektroniczny tryb

dostęp: <http://workingpapers.wsiz.pl/pliki/working-papers/Winiecki%20WP6.pdf>, data wejścia: 28.02.2015].

Wolska G. 2008 *Funkcje usług w procesach gospodarowania – próba analizy krytycznej*, [w:] *Usługi w Polsce – nauka, dydaktyka i praktyka wobec wyzwań przyszłości*, t. I, A. Panasiuk, K. Rogoziński (red.), Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Ekonomiczne Problemy Usług, nr 20 (497), Szczecin.

World Development Indicators, The World Bank, Washington, D. C., dokument elektroniczny, tryb dostępu: [<http://data.worldbank.org/indicator>], data wejścia: 15.05.2014].

Yearbook of Labour Statistics – Country profiles – 2011, 2012, ILO, Geneva, dokument elektroniczny, tryb dostępu: [http://www.ilo.org/global/publications/magazines-and-journals/periodicals/subscriptions/WCMS_144704/lang--en/index.htm], data wejścia: 15.05.2014].

Żukrowska K. 2010 *Znaczenie polityki otwierania dla intensywności konkurencji*, [w:] *Transformacja systemowa w Polsce*, K. Żukrowska (red.), Szkoła Główna Handlowa, Warszawa.